

УДК 1(373.2:316.454.3+316.628+32.019.5)
DOI 10.35423/2078-8142.2023.1.1.5

Н. А. Фіалко,
кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національного університету фізичного виховання і спорту України,
м. Київ, Україна
e-mail: fialo4ka.tasha@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2010-1071>

КОЛЕКТИВНІ ЕМОЦІЙНІ СТАНИ ЯК ЧИННИК ЛЕГІТИМАЦІЇ І МОТИВАЦІЇ: ПРИРОДНІ ЗАСАДИ І СОЦІАЛЬНІ ГОРИЗОНТИ

Колективні емоційні стани раніше досліджували переважно як чинники соціальної аномії, тоді як соціальну норму асоціювали насамперед із втіленням понять у соціальні норми. Цей підхід останні роки зазнає суттєвих коректив: українські та закордонні дослідники розглядають колективні емоційні стани як соціальну норму і постійну основу для досягнення стійкого раціонального консенсусу. Більше того, дослідники вже не так протиставляють емоції з інтелектом, як виявляють дедалі більше взаємозв'язків і взаємозалежностей між ними. Це змінює уявлення про сутність легітимації та статус мотивації у перебігу соціальних процесів. Мотивація постає не стільки як надто мінлива суб'єктивна психологічна характеристика, скільки як постійна колективна характеристика соціальних спільнот. Мотивація зумовлює соціальну ідентичність через постійне спрямування людей як членів соціальних спільнот до досягнення певних спільних бажаних цілей. Легітимація також постає як процес постійного визнання людьми одне одного під час встановлення спільно визнаних соціальних норм. У такому визнанні колективні емоції відіграють вирішальну роль. Біологічні основи емоційної поведінки людей не так редукують їхню поведінку до біологічних чинників, як емоції сприяють сублімації цих біологічних чинників до соціально прийнятних цілей. Емо-

ційна основа утвердження національної ідентичності має свої негативні і свої позитивні сторони: якщо негативний вплив емоцій може призвести до загострення радикального націоналізму, то позитивний вплив емоцій сприяє згуртуванню нації у ситуації екзистенційних викликів – таких, як війна. Легітимація справедливої війни є одним з головних завдань спрямування колективних емоцій, зокрема праведного гніву, на мотивацію до соціальної мобілізації нації до противу збройній зовнішній агресії.

Ключові слова: колективні емоційні стани, легітимація, мотивація, природні засади, соціальні горизонти.

Легітимацію нерідко редукують до її кінцевого результату, а саме – факту визнання певних норм або їхнього соціального втілення. Саме так легітимацію схильні розглядати з прагматичного погляду. Однак, у такому випадку вона у своєму значенні наближається до легалізації – з тією лише відмінністю, що її можуть отожднювати не лише з правовими нормами, а і з нормами інших соціальних систем – політики, релігії, науки, мистецтва, моралі тощо [21]. Іншим, здавалося б, більш адекватним підходом до легітимації є її редукція до процедур її досягнення – тоді нібито легітимацію пояснює і гарантує певний продуманий механізм визнання норм [17]. У кращому разі тоді легітимацію намагаються розділити на ідеальну і реальну, і хоча б у такий спосіб намагатися наблизитися до реальних обставин набуття легітимації. Саме тут з'являється філософський інтерес до поняття мотивації, адже воно пояснює, чому люди підтримують ті чи інші норми: не заради самих норм, а додає до них ще дещо, що, на перший погляд, безпосередньо з цими нормами не пов'язано – наприклад, ті емоційні стани, які спонукають людей ухвалювати ті чи інші рішення [9; 13]. Так, у сфері політичної легітимації французька філософія Шанталь Муф спеціально досліджувала емоційну основу прийняття політичних рішень, зокрема у процесі політичної боротьби [23]. Саме у сфері політичної легітимації, зокрема у процесі формування і виховання національної ідентичності [4; 18] якнайкраще проявляють себе деякі закономірності функціонування емоційної сфери люди-

ни, зокрема ті, які отримали назву емоційного інтелекту [16]. Місце емоцій серед чинників людської поведінки стало предметом уваги також і українського філософа Михайла Бойченка [2].

Іншим, незалежним джерелом інформації про емоції як чинник людської поведінки постають дослідження біологічних засад людської поведінки. Ці дослідження засвідчують, що емоції нерозривно пов'язані з функціонуванням людського організму і багато у чому підпорядковуються законам його функціонування. Це дослідження поведінки людей Конрада Лоренца як високорозвинених тварин [19], дослідження генетичної зумовленості людської поведінки популяризатора науки Річарда Докінза [10] та американського лікаря-біолога Сідхартхи Мукерджі [14], а також аналіз біології людської поведінки, який здійснює американський дослідник Роберт Сапольскі [15].

У цій статті буде здійснено спробу охарактеризувати колективні емоційні стани як визначальну складову мотивації поведінки людей, а тому як не лише стійкий, а й базовий чинник легітимації.

Філософське осмислення колективних емоцій

Значну, якщо не вирішальну роль відіграють емоційні настрої і почуття у періоди соціальних драм, різких зламів суспільного порядку, які охоплює поняття революції. У сучасних розвідках революція постає як пошук або відновлення соціальної ідентичності, чи як елемент якогось іншого процесу самоідентифікації. Такі погляди зустрічаємо, зокрема, у дослідженні української філософині Алли Гужви, яка розглядає революцію у контексті дослідження суспільних екстатичних станів і демонструє, що революційні періоди у житті суспільств пов'язані з набуттям спільнотою нової соціальної ідентичності, які вона характеризує як гострий суспільний екстатичний стан [9, с. 121–127]. Отже, легітимація нового суспільного порядку, встановленого через революційні події, у основі свого формування містить саме емоційний чинник, який спонукає до нових соціальних статусів-кво. У цілому поняття «суспільний екстатичний стан», яке запропоновано у дослідженні Гужви, містить зв'язок із солідаризацією та процесами ідентифіка-

ції людини [9, с. 93]. Так, за півроку воєнної агресії росії проти України у 2022 р. чітко ідентифікували свої українську ідентичність значно більше громадян України, ніж у попередні роки [8] – і це явно пов'язано з тими драматичними переживаннями, які згуртували українську націю у її протистоянні російським агресорам. У драматичні періоди суспільного розвитку, яким є і сучасна війна росії проти України, значущість суспільних екстатичних станів не лише зростає, а й стає очевидною для всіх членів суспільства, а не лише науковців [1].

Утім, не менш значущою, хоча й менш помітною є роль колективних емоцій, якщо вони і не проявляють себе у суспільних екстатичних станах – це дослідив ще раніше Мішель Маффесолі за допомогою поняття соціальної атмосфери: «Категоричному кантівському імперативу, імперативу моралі, дії і розуму наслідуює, за словами Ортеги-і Гассета, «імператив атмосфери», який можна вважати естетичним середовищем, де має значення лише безособова, колективна, та навіть комічна атмосфера» [13, с. 27]. Але Маффесолі йде набагато далі Ортеги-і-Гассета, хоча це, здавалося б, годі навіть уявити: «Суспільне життя насамперед є емоційним, природним, племінним та стадним. Стадність не може не шокувати, але над нею слід замислитись» [13, с. 26].

Легітимація як результат дії колективних емоцій і як процедура їх мотиваційного спрямування

Коли німецький соціолог і філософ Ніклас Луман звертається до теми мотивації, він розглядає її як важливу, хоча й зовнішню спонукальну силу щодо системної поведінки особистості: для соціальної системи байдуже (буквально – індіферентно), як саме людина буде вмотивована виконувати потрібні для функціонування системи дії – головне, щоб така мотивація була [21]. Ця мотивація може бути у цьому стосунку цілком функціонально еквівалентно замінною [12]. Наприклад, для політично лояльної поведінки такою мотивацією може бути не лише патріотизм, а й загальна конформність поведінки, або особисті особливості характеру (до того

ж неважливо – рішучість чи боязкість, щирість чи потайна вдача тощо).

Утім, тема системної мотивації порушує питання організованих форм мотивації людей до певного роду поведінки – саме тут з'являється можливість для виявлення необхідного зв'язку мотивації з легітимацією. Луман, утім, схильний розглядати саме формальні організації джерелом узгодження і спрямування емоційної мотивації людей – через надання їй організаційного оформлення, упорядкування через правила поведінки, соціальні ролі тощо [20]. Тоді як нам видається, що необхідно, аби у людей вже заздалегідь була в наявності певна налаштованість, готовність прийняти ці правила і ролі. Певною мірою це може пояснити концепція передсудів та інших наперед-налаштованостей, яку розробив у своїй концепції філософської герменевтики Ганс-Георг Гадамер [5], спираючись на онтологічну концепцію розуміння, запропоновану видатним німецьким філософом Мартином Гайдеггером [6]. Те, що Гайдеггер розглядав як індивідуальні екзистенціали, Гадамер почав об'єднувати у спільні для цілих поколінь традиції, які знаходять свій прояв у мові, мистецтві та інших колективних культурних практиках. Також тут може стати в нагоді концепція культурних фігурацій німецького філософа Норберта Еліаса. Хоча у цих мислителів домінує більш понятійно-раціоналістичне пояснення виникнення і функціонування таких колективних налаштованостей, однак вони впритул наближаються до теми колективних емоцій як основи і причини виникнення соціальних феноменів.

Важливий внесок у розуміння механізму утворення колективних емоцій здійснив німецький філософ Юрген Габермас – у своїй концепції комунікативного досягнення консенсусу [17]. Він показує, як саме узгодження колективних дій зумовлює виникнення того ґрунту, на якому згодом зможуть виникати соціальні організації. Однак, Габермас, як і Луман, також недооцінює емоції – хоча й не виносить їх за межі легітимації, однак доволі жорстко підпорядковує емоції. Таким чином, Габермас у своїй комунікативній філософії та концепції мотивації ще ближче підходить до витлумачення колективних емоційних станів і як причини легітимації, але

все ж принципово редукує дію цих станів до їх артикульованих і відрефлексованих дериватів – дуже подібно до концепції Георга Гегеля щодо зняття чуттєвого у понятійному [7].

Якщо Габермас налаштований надмірно раціоналізувати процедуру легітимації, особливо у політичній сфері, то спеціальну увагу емоціям як основі досягнення консенсусу приділила його послідовний критик французька філософія Шанталь Муф [23]. Надмірному прагненню Габермаса за будь-яку ціну уникнути конфлікту Муф протиставить здорову змагальність політичної конкуренції, яка є продуктивною формою політичного конфлікту, на відміну від антагоністичної моделі конфлікту «друг-ворог», яку вважав засадничою для політики німецький теоретик Карл Шміт [24].

Біологічна зумовленість колективних емоцій

Свого часу австрійський етолог Конрад Лоренц висунув гіпотезу, суть якої полягала у тому, що люди у своїй поведінці переважно керуються тими самими законами, що й тварини, але надають їм вторинні, невластиві їм імена. Наприклад, агресію називають злом [19]. Із цього Лоренц робив висновки, що війни між людьми є чимось не лише неминучим, а й цілком нормальним – як одне з основних втілень внутрішньовидової боротьби за виживання. Свого часу за такі ідеї, які, зокрема, вибілювали злочини нацизму, його врешті позбавили Нобелівської премії, яку раніше присудили. Утім, цей урок не всі добре вивчили. Дещо подібне до біологізаторства Лоренца намагається робити і сучасний англійський популяризатор науки Річард Докінз, який вважає, що не особистості відповідають за вчинки, а гени [10]. Суттєву поправку до цієї тези робить сучасний американський генетик індійського походження Сідхартха Мукерджі, який зауважує, що людина, на відміну від тварини, докладає максимум зусиль, щоб нейтралізувати або мінімізувати одні природні впливи і посилити інші – до того ж досягає у цих зусиллях невпинного, хоча й поступового прогресу [14]. Здається, в аналізі біологічної основи емоцій відомий американський біолог Роберт Сапольскі ближчий до позиції Мукерджі, ніж Докінз і Лоренца.

Природна схильність людей милуватися недосяжними зірками і рефлексувати над моральними ідеалами інколи помилково стає підставою аж надто відриватися від природного плину біологічного життя та його ритмів. Звісно, абстрактне мислення, високий інтелект і здатність осмислювати своє минуле і майбутнє принципово вирізняють людські спільноти серед багатоманітності світу живих організмів, але природні процеси у центральній нервовій системі не такі вже й унікальні, а складна соціальна організація є властивою таким видам ссавців, як кити, дельфіни, слони та інших примати, які, за висловом Роберта Сапольскі, входять до складу «зіркової команди соціально складних видів» [15, с. 45].

На рівні людської природи, вчені-природознавці і філософи різними шляхами доводили, що емоційні вияви та розумові акти мислення є нероздільними, вони знаходяться у складному взаємозв'язку, який забезпечує нормальне функціонування цілісного організму людської істоти у соціальному середовищі. Якщо не вдаватися в археологію питання опозиційності чи навпаки конструктивної взаємодії раціонального та емоційного начала людської істоти, то важливо відзначити, що починаючи з античності і до сучасних філософсько-інтелектуальних постмодерністських ноктюрнів, існує безумовне визнання їхнього впливу на соціальне життя і, що більш цікаво у нашому контексті, на легітимацію соціальних спільнот і інституцій.

Знаковим іменем у царині висвітлення впливу емоцій на суспільні і управлінські рішення є Деніел Гоулман, який запропонував концепт «емоційного інтелекту» [16], котрий виявився дуже затребуваним у теоретиків корпоративної і ділової культури. Особливістю сучасного стану дослідження емоційної складової людського життя є також наявність уваги вчених-біологів і фізіологів до екстраполяції експериментальних даних нейробіології на рівень цінісно-смыслового узагальнення, серед яких за рівнем філософування позитивно вирізняється праця Р. Сапольського «Біологія поведінки». Із оперттям на чималий науковий доробок у книжці продемонстровано, яким чином будова мозку і усієї центральної нервової системи причетна до злагодженої групової взаємодії і соціальної

організації людських істот. Відповідь така: справа у вивільненні певною частиною мозку нейромедіатора допаміну, який відповідальний за відчуття винагороди, задоволення і щастя. Допамін – тип нейромедіатора, який відіграє певну роль у тому, як людина відчуває задоволення; вивільняється на аксонних закінченнях нейрона, щоб подолати відстань через синапс і збудити сусідній нейрон, тобто для передавання повідомлень між нейронами. Численні експерименти довели, що низка результатів соціальної взаємодії, естетична насолода від споглядання чи прослуховування творів мистецтва, активують вивільнення цього нейромедіатора так само, як і різні природні стимули, пов'язані зі споживанням їжі, сексуальними стосунками тощо [15, с. 62–65]. Та частина мозку, яка відповідає за емоційні реакції, знаходиться у тісній взаємодії з ділянкою, яка ухвалює раціонально обґрунтовані рішення. Тож, на біологічному рівні, опозиції емоції та розуму не існує, оскільки обидві ділянки «нероздільні у своєму взаємозв'язку». І, як засвідчують дослідження, наведені Р. Сапольським, мірою ускладнення вимог до рішень, що ухвалюються людьми, коли зростає персональне ціннісне залучення до тієї чи іншої життєвої ситуації, то активність зон головного мозку, які відповідальні за емоційні і раціональні рішення стає синхронізованою [15, с. 55]. Ну що ж, як казав Г. Гегель, величні звершення супроводжуються пристрасстю [7]. Сучасні нейробіологи та нейроанатоми довели це. Соціальні горизонти не обмежують природні засади людських емоцій, але надають їм спрямування для більш потужної культурної сублімації біологічних чинників.

Упорядкування колективних емоцій завдяки політичній легітимації

Як підтвердження так би мовити синхронізації раціонального й емоційного постає становлення соціальних ідентичностей, насамперед таких, як національні. Фінські дослідники, на матеріалі історії Фінляндії XIX–XX століття, представили національність як переплетення особистого, соціального та колективного, «як пережитий досвід та емоції» [22, с. 1]. Яні Мар'янен (Jani Marjanen) до-

слідила термін «національне почуття», який виник наприкінці XVIII – на початку XIX ст. у кількох мовах одночасно – у фінській, німецькій, англійській та шведській [22, с. 61]. Як відзначила фінська дослідниця, національні почуття не були в центрі історії емоцій, мабуть тому, що досить важко уявити, про які саме емоції йдеться і чи існує таке явище взагалі. Однак, на її думку, саме це служить хорошим аргументом для критики універсалізаційного підходу до емоцій, який передбачає, що емоції є незмінними одиницями, які можна відокремити від слів, жестів чи інших виразів, що їх описують.

Розмова про емоції у контексті терміна «національні почуття» Мар'янен розглядає як емоційну практику, що склалася історично. І, до речі, досвід формування нації у Фінляндії є близьким до українського націотворення, оскільки обидві країни належали до імперських територій і тому початок розбудови нації мав би відбуватися схожими шляхами. Зрештою, саме емоційне схвалення національної ідентичності пересічними членами суспільства закріплює і легітимізує нову націю. Дослідниця Яні Мар'янен з'ясувала, що певний відхід від акцентації на емоційній забарвленості націотворення призвів до того, що як тільки нація стала чимось, що більшість фінів вважала реальністю, коли питання національності вже розглядалося як самоочевидне, а мовна боротьба отримала партії, які були більш або менш встановлено, волюнтаристське поняття національних почуттів стало майже застарілим [22, с. 81–82].

Це і добре, і погано водночас: позбувшись ірраціональної складової волюнтаризму, фіни та інші народи позбулися разом з тим і крайнощів нетерпимості до інших націй, але й втратили значну частину енергії мотивації до національного єднання. Утім, значною мірою ця енергія сублімувалася у спокійне і впевнене національне самоусвідомлення. Для мирних часів цього цілком достатньо і у цьому є маса переваг. Однак, останні воєнні події, спричинені агресією Росії проти України та усього цивілізованого світу засвідчили, що зарано відмовлятися від колективних емоцій як основи національного єднання. Праведний гнів, наприклад, у подібних ситуаціях є не лише морально виправданим, а й політич-

но прагматично рятівним: якщо не буде такого гніву, його місце може зайняти згубний політичний переляк і не менш згубна політична апатія. Обидва є смертельними для нації – як смертельною є втрата політичної волі.

Колективні емоційні стани є ще мало дослідженим феноменом, але вже зараз очевидно, що надто недооціненою є їхня значущість як потужного мотиватора людських вчинків, а отже, й одного з основних чинників легітимації суспільних процесів. Визнаючи біологічні основи функціонування емоцій, чим далі, тим більше дослідники виявляють не так редукцію соціального до біологічного, як соціальну природу усього живого. Особливі прояви такої соціальності на щабелі людського суспільства виявляються у тому, що емоційне у людини набуває глибокої раціональності і зростається з найбільш стійкими досягненнями людського інтелекту.

Колективні емоції утворюють не лише загальну атмосферу існування тієї чи іншої соціальної спільноти, а й слугують загальним фоном успішного функціонування усіх інституційних та організаційних утворень людства. Справою майбутніх досліджень буде виявити значущість як позитивних, так і негативних колективних емоцій у творенні драми суспільного життя. Легітимація справедливої війни є одним з головних завдань спрямування колективних емоцій, зокрема праведного гніву, на мотивацію до соціальної мобілізації нації до спротиву збройній зовнішній агресії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко М. Виправлення іменувань речей: примус війни у освіті і суспільному житті. *Філософія освіти*. 2022. № 28(1). С. 11–27. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-1-1>
2. Бойченко М. Соціальні теорії і дискурсивні та недискурсивні соціальні практики: освітня проба. *Філософська думка*. 2020. № 5. С. 23–40. <https://doi.org/10.15407/fd2020.05.023>.
3. Габермас Ю. *До реконструкції історичного матеріалізму* / пер. з нім. В. Купліна. К. : Дух і Літера, 2014. 320с.
4. Габермас Ю. *Залучення іншого: Студії з політичної теорії* / пер. з нім. А. Дахній. Львів : Астролябія, 2005. 416 с.

5. Гадамер Г.-Г. *Істина і метод*: в 2 т. Т. 1: Істина і метод. Герменевтика І: Основи філософської герменевтики / пер. з нім. О. Мокровольського. Київ : Юніверс, 2000. 464 с.
6. Гайдеггер М. *Дорогою до мови* / пер. з нім. В. Кам'янця. Львів : Літопис, 2007. 232 с.
7. Гегель Г. В. Ф. *Феноменологія духу* / з нім. пер. П. Тарашук. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 548 с.
8. Гмиря А. Ідентичність: як зрозуміти, що я – українець? *Радіо «Свобода»*. 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-natsia/31951984.html>
9. Гужва А. А. *Соціокультурні трансформації суспільних екстатичних станів* : дисер. ... канд. філос. н. Харків, 199 с. URL: http://philosophy.karazin.ua/ua/nauka/rada/guzhva_disser.pdf
10. Докінз Р. *Егоїстичний ген* / пер. з англ. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 429 с.
11. Еліас Н. *Процес цивілізації. Соціогенетичні і психогенетичні дослідження* / пер. з нім. О. Логвиненка. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 2003. 672 с.
12. Луман Н. *Поняття цілі і системна раціональність: щодо функцій цілей у соціальних системах* / пер. з нім. М. Бойченка та В. Кебуладзе. Київ : Дух і Літера, 2011. 336 с.
13. Маффесолі М. (2018). *Час племен. Занепад індивідуалізму у постмодерному суспільстві* / пер. з фр. В. Плющ. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2018. 264 с.
14. Мукерджі С. *Ген. Надзвичайна історія* / пер. з англ. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 768 с.
15. Сапольскі Р. *Біологія поведінки. Причини доброго і поганого в нас* / пер. з англ. О. Любенко. Київ : Наш Формат, 2022. 672 с.
16. Goleman D. *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. London : Bloomsbury, 2020. 352 p.
17. Habermas J. *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main : Suhrkamp, Bd. 1: Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung, 1981. 533 S.
18. Kivimäki V., Suodenjoki S., & Vahtikari, T. (Eds.). *Lived nation as the history of experiences and emotions in Finland, 1800–2000*. Springer International Publishing AG, 2021. 397 p.
19. Lorenz K. *Das sogenannte Böse zur Naturgeschichte der Aggression*. Vienna : Dr. G. Borotha-Schoeler Verlag, 1963. 388 S.

20. Luhman N. *Funktionen und Folgen formaler Organisation*. 3. Aufl. Berlin : Duncker & Humblot, 1976. 427 S.
21. Luhmann N. *Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 1984. 675 S.
22. Marjanen J. National Sentiment: National Building and National Language in Nineteenth-century Finland. *Lived nation as the history of experiences and emotions in Finland, 1800-2000*. (Pp. 61–82). Springer International Publishing AG, 2021.
23. Mouffe Ch. *On the political*. New York : Routledge, 2005. 144 p.
24. Schmitt C. *The Concept of the Political* / trans. by G. Schwab. Chicago : The University of Chicago press; Enlarged edition, 2007. 126 p.

REFERENCES

- Boichenko, M. (2022). Correcting the names of things: the coercion of war in education and social life. *Philosophy of Education* 28(1), 11-27. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-1-1>. [In Ukrainian].
- Boichenko, M. (2020). Social theories and discursive and non-discursive social practices: an educational sample. *Philosophical thought*, 5, 23-40. <https://doi.org/10.15407/fd2020.05.023>. [In Ukrainian].
- Habermas, J. (2014). *To the Reconstruction of Historical Materialism*. Kuplin, V. (Trans.). Kyiv: Duh I Litera. [In Ukrainian].
- Habermas, Yu. (2005). *Involvement of the Other: Studies in Political Theory*. Dakhniy, A. (Trans.). Lviv: Astrolabia. [In Ukrainian].
- Gadamer, H.-G. (2000) *Truth and method: in 2 volumes. V.1: Truth and method. Hermeneutics I: Basics of philosophical hermeneutics*. Mokravskyi, O. (Trans.). Kyiv: Universe. [In Ukrainian].
- Heidegger, M. (2007). On the road to language. Kamianets, V. (Trans.). Lviv: Chronicle. [In Ukrainian].
- Hegel, G. V. F. (2004). Phenomenology of spirit. Taraschuk, P. (Trans.). Kyiv: Publishing House of Solomia Pavlychko “Osnovy”. [In Ukrainian].
- Hmyria, A. (2022). Identity: how to understand that I am Ukrainian? *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-natsia/31951984.html>. [In Ukrainian].

Guzhva, A. A. (2018). Sociocultural transformations of social ecstatic states. (Candidat dissertation). Manuscript. Kharkiv. Retrieved from http://philosophy.karazin.ua/ua/nauka/rada/guzhva_disser.pdf. [In Ukrainian].

Dawkins, R. (2018). *The selfish gene*. Kharkiv: Book Club “Family Leisure Club”. [In Ukrainian].

Elias, N. (2003) *The process of civilization. Sociogenetic and psychogenetic studies*. Logvinenko, O. (Trans.). Kyiv: “Alternative” publishing house. [In Ukrainian].

Luhmann, N. (2011). *The Concept of Goal and Systemic Rationality: Regarding the Function of Goals in Social Systems*. Boichenko, M. & and Kebuladze, V. (Trans.). Kyiv: Duh I Litera. [In Ukrainian].

Maffesoli, M. (2018). *Time of the Tribes. Decline of Individualism in Postmodern Society*. Ivy, V. (Trans.). Kyiv: VD “Kyiv-Mohyla Academy”. [In Ukrainian].

Mukherjee, S. (2017). *Gene. An Intimate History*. Book Club “Family Leisure Club”. [In Ukrainian].

Sapolsky, R. (2022). *Biology of behavior. Reasons for good and bad in us*. Lyubenko, O. (Trans.). Kyiv: Nash Format. [In Ukrainian].

Goleman, D. (2020). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. London: Bloomsbury.

Habermas, J. (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, Bd. 1: Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung.

Kivimäki, V., Suodenjoki, S., & Vahtikari, T. (Eds.). (2021). *Lived nation as the history of experiences and emotions in Finland, 1800-2000*. Springer International Publishing AG.

Lorenz, K. (1963). *Das sogenannte Böse zur Naturgeschichte der Aggression*. Vienna: Dr. G. Borothea-Schoeler Verlag.

Luhman, N. (1976). *Funktionen und Folgen formaler Organisation*. 3. Aufl. Berlin: Duncker & Humblot.

Luhmann, N. (1984). *Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Marjanen, J. (2021). National Sentiment: National Building and National Language in Nineteenth-century Finland. *Lived nation as the history of experiences and emotions in Finland, 1800-2000*, 61-82. Springer International Publishing AG.

Mouffe, Ch. (2005). *On the political*. New York: Routledge.

Schmitt, C. (2007). *The Concept of the Political*. Schwab, G. (Trans.). Chicago: The University of Chicago press; Enlarged edition.

Natalia Fialko

Candidate of Philosophical Sciences, Senior Lecturer, Department of Social Sciences and Humanities, National University of Physical Education and Sport of Ukraine, Kyiv, Ukraine; e-mail: fialo4ka.tasha@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2010-1071>

Collective emotional states as a factor of legitimation and motivation: natural basis and social horizons

Abstract

Collective emotional states were previously studied mainly as factors of social anomie, while the social norm was associated mainly with the embodiment of concepts in social norms. This approach has undergone significant corrections in recent years: Ukrainian and foreign researchers consider collective emotional states as a social norm and a permanent basis for achieving stable rational consensus. Moreover, researchers are not so much contrasting emotions with intelligence as they are discovering more and more relationships and interdependencies between them. This changes the idea of the essence of legitimation and the status of motivation in the course of social processes. Motivation appears not so much as a too changeable subjective psychological characteristic, but as a permanent collective characteristic of social communities. Motivation determines social identity through the constant direction of people as members of social communities to achieve certain common desired goals. Legitimation also appears as a process of constant recognition by people of each other during the establishment of jointly recognized social norms. Collective emotions play a decisive role in such recognition. The biological basis of

emotional behavior of people does not reduce their behavior to biological factors as much as emotions contribute to the sublimation of these biological factors to socially acceptable goals. The emotional basis of establishing national identity has its negative and its positive sides: if the negative influence of emotions can cause the exacerbation of radical nationalism, then the positive influence of emotions contributes to the unity of the nation in situations of existential challenges, such as war. Legitimization of a just war is one of the main tasks of directing collective emotions, in particular righteous anger, to motivate the social mobilization of the nation to resist armed external aggression.

Keywords: *collective emotional states, legitimation, motivation, natural foundations, social horizons.*